

Zo ontstaat Kloekes visie op taalverandering. Hij wijst de oude opvatting af dat taalverandering zich geleidelijk, langzaam en onmerkbaar als het ware buiten de spreker zelf om voltrekt. Hij gelooft niet dat onze voorouders in duizend kleine stapjes van *piep pijp* maakten, ongeveer zoals een boom geleidelijk tot steenkool wordt. Neen, taalverandering is volgens hem een gevolg van het contact tussen groepen sprekers.

Daarbij is het sociologische aspect van fundamenteel belang. Slechts heel weinig mensen nemen iets nieuws over omdat het een nieuwtje is. De meesten hebben een reden om dat te doen: ze vinden de sociale eigenschappen (en met name de status) van de mensen die het nieuwe taalverschijnsel spreken zo aantrekkelijk dat ze bij die groep willen horen. Dat maken ze duidelijk door het verschijnsel over te nemen. Uiteraard zijn ze zich daar vrijwel nooit volledig van bewust. Het zal zelden voorkomen dat een Zeeuw of Drent 's avonds bij zichzelf zegt: „Vanaf morgen zeg ik nooit meer *piep*, maar altijd *pijp*, dan kan ik makkelijker overweg met die Randstedelingen.”

Welke sociale groepen zijn nu telkens het *nastrevenswaardige* voorbeeld? Kloeke geeft daarvan een overzicht aan de hand van de geschiedenis van het Nederlands. Door de eeuwen heen waren de voorbeelden de adel, de Brabantse kooplieden en de protestanten in de Hollandse steden. Steeds vormden zij de rijke bovenlaag in de samenleving. Hij ziet echter scherp dat niet alle mensen gelijk willen worden. Altijd zijn er enkelingen of hele groepen die zich tegen de dominante groepen afzetten. Die nemen de taal dan ook niet over en houden zich meestal bij hun eigen dialect. Taalverandering is, met andere woorden, een vorm van communicatie. Sprekers moeten telkens weer een keuze maken tussen de oude en een nieuwe variant. Neemt de spreker het nieuwe verschijnsel over dan maakt hij duidelijk dat hij zijn sociale positie en oriëntatie aan het veranderen is. Hij stoot daarmee de groep waartoe hij behoorde af en hoopt dat de nieuwe hem zal accepteren. Hij kan ook de oude variant handhaven. Daarmee verklaart hij zich solidair met de oude groep. Naarmate iemand intensiever contact heeft met zijn oorspronkelijke groep en minder heil verwacht van de dominante cultuurdragers is hij minder geneigd de nieuwe variant over te nemen.

Vergetelheid

Wat betekent deze kern van Kloekes theorie voor het Nederlands van 1980 en de veranderingen daarin?

Precies vijftien jaar geleden begon de dialectoloog G. G. Kloeke met een fiets, een pen en veel papier aan zijn speurtocht naar de Nederlandse dialecten en de veranderingen erin (zie Achterpagina van vrijdag 15 augustus). Zijn belangstelling voor hoe de mensen die hij ondervraagt

zelf over hun dialect denken en zijn onorthodoxe manier van werken voeren Kloeke steeds verder weg van het platgetreden pad van de dialectologen van zijn tijd.

Zo ontdekt Kloeke dat verschillen in dialect-uitspraak binnen één dorp, zelfs binnen een

familie kunnen optreden. Verder, dat mensen hun taalgebruik bewust of onbewust variëren al naar gelang wie zij toespreken.

En tenslotte, dat ook onontwikkelde dialectsprekers een feilloos oor hebben voor hun eigen taalgebruik en dat van anderen.

De ontdekkingen van G. G. Kloeke

Taal is geen boom die steenkool wordt

Door F. Jansen en M. Gerritsen

Vroeger was het een gangbare opvatting om Nederland als een éentalige samenleving te zien. Goed, ergens in Twente zaten nog een paar Tukkers wat te mompelen in hun Saksische boerderijtje en er waren ook nog een paar koppige Groningers, maar als men er niet snel bij zou zijn, stierven die nog uit voordat hun dialect op grammofoonplaat of band (de dialectologische equivalenten van het Arnhemse openluchtmuseum) was opgenomen. Deze gedachte heeft lange tijd algemeen geheerst.

Dialectologen zongen en zingen nog steeds de klaagzang in vele toonaarden. Zo schrijft K. Kui-

per in het eerste hoofdstuk van zijn *Schets van het Westfriesche dialect* (1952): „Daarom (omdat er zoveel Nederlands gesproken wordt, red.), hoort de doodsklok luiden over uw oude moedertaal, plattelandici, en tracht uit piëteit de schamele resten alsnog aan de vergetelheid te ontrukken!” In de loop der tijden is men dat op sterfen na dood zijn van het dialect echter minder serieus gaan nemen.

Men bemerkte dat het niet zo'n vaart liep. De oude dialectsprekers gingen wel dood, maar hun kinderen, van wie men dacht dat ze op school het dialect wel definitief afgeleerd

'zouden hebben, bleken het nog vloeiend te spreken. De pogingen van de vroegere schoolmeesters om het dialect er uit te „rammen”, hadden weinig succes geogst. Het enige resultaat ervan was, dat de kinderen op school helemaal geen mond meer open durfden te doen. Maar daarmee bleef het dialect wel bestaan, want zodra die kinderen uit school kwamen praatten ze natuurlijk wel, en in dialect. Dit alles geldt niet alleen voor de dialecten op het platteland, maar ook voor die van de grote steden: het plat Amsterdams, dito Haags en Rotterdams en dergelijke.

In de tweede plaats brachten

sociaal-economische ontwikkelingen een verandering in de status van de dialectspreker, en daarmee van zijn dialect, teweeg. Arbeiders gingen meer verdienen en werden tot een groep in de samenleving waarmee rekening gehouden moest worden, en waarvan het taalgebruik tenminste gerespecteerd diende te worden, vaak zelfs nagevolgd. Zo maten vele van huis uit keurig standaardtaal sprekende en maatschappelijk gemotiveerde wetenschappers van de Universiteit van Amsterdam zich omstreeks 1970 een Amsterdams accent aan: weer een aanpassing aan een „nieuwe norm”, maar wel een die Kloeke in zijn tijd nooit had kunnen bevroeden.

Veeltalig

Men gaat steeds meer beseffen dat er – blijkbaar onuitroeibare – variëteiten van het Nederlands zijn en dat de Nederlandse taalgemeenschap niet zo ééntalig is als men wel dacht. Dit besef is nog versterkt door onze dekolonisatie: in de jaren '70 stroomden er massa's Nederlanders binnen, die zich van weer een ander soort Nederlands bedienden. De Nederlandse taalgemeenschap ontwikkelde zich van één waarin de leden weliswaar verschillend spreken, maar toch dezelfde norm nastreven, de standaardtaal, tot een veeltalige gemeenschap waarin grote groepen zich weinig meer aantrekken van die ene norm.

Men zou hieruit twee onjuiste conclusies kunnen trekken. Ten eerste kan men dit zien als het zoveelste bewijs van de verslonzing van Nederland. Dergelijke ideeën siepelen nog wel eens door in de kolommen van Heldring en Hofland. Maar in het licht van Kloekes theorieën is dit onjuist. Het niet spreken van de standaardtaal wijst niet op verloedering, maar is een signaal dat men zich niet wenst te assimileren aan de mensen die hem spreken.

Een andere onjuiste gevolgtrekking valt nogal eens in de onderwijssector te beluisteren: we moeten er nog meer tijd aan besteden om deze mensen de standaardtaal te leren. Ook dit is echter een misvatting. Hoeveel tijd je er ook in steekt, mensen leren alleen de standaardtaal wanneer ze dat zelf écht willen, wanneer ze willen horen bij de mensen die hem ook spreken, en als ze daar baat van verwachten. Is dat het geval, dan leert iedereen vrij snel welke taal dan ook.

Acht men het – om wat voor reden dan ook – noodzakelijk dat elke Nederlander vlekkeloos de standaardtaal spreekt, dan vallen het beschikbare geld en de werkkraft beter te besteden aan het teweegbrengen van een positieve houding ten opzichte van de standaardtaal, dan aan een overdaad aan taallessjes.